

**МАМЛАКАТИМИЗДА СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР ФАОЛИЯТИНИ
МОНИТОРИНГ ҚИЛИШДА КОНТРАГЕНТЛАРНИ ТЕКШИРИШ
АМАЛИЁТИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ**

Исмаилов Бобир Саломович -

*Тошент давлат иқтисодиёт университети
мустақил изланувчиси*

https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss4/a31

Аннотация. Мақолада солиқ органлари контрагентларни текшириш ва солиқ тўловчилар фаолиятини назорат қилиш амалиётини такомиллаштириш орқали уларнинг мумкин бўлган солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳолатларини аниқлаш, адолатли солиққа тортишни таъминлаш ва пировардида солиқ тизимининг умумий самарадорлиги ошириши мумкин. Солиқ тўловчилар нотўғри ёки тўлиқ бўлмаган маълумотларни тақдим этишлари мумкин, бу эса солиқ органларига операцияларнинг ҳақиқийлигини текширишни ва солиқдан бўйин товлашнинг мумкин бўлган схемаларини аниқлашни қийинлаштиради. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш контрагентларни текшириш ва солиқ мониторингида иштирок этиши солиқ тўловчилар фаолиятини назорат қилиш амалиётини такомиллаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишни талаб қилади.

Калит сўзлар: солиқ, бюджет сиёсати, бюджет, солиқ маъмурчилиги, контрагентларни текшириш, мониторинг, фаолият, солиқ тўловчилар, тадбиркорлик субъектлари, солиқ ҳисоботи, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари, солиқ ставкаси.

**АНАЛИЗ ПРАКТИКИ ПРОВЕРКИ КОНТРАГЕНТОВ ПРИ МОНИТОРИНГЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ В НАШЕЙ СТРАНЕ**

Исмаилов Бобир Саломович -

*Независимый студент Тошнетского
государственного экономического университета*

Аннотация. В статье указано, что за счет совершенствования практики проверки контрагентов и контроля за деятельностью налогоплательщиков налоговые органы могут выявлять возможные случаи уклонения от уплаты налогов, обеспечивать справедливое налогообложение и в конечном итоге повышать общую эффективность налоговой системы. Налогоплательщики могут предоставлять неверную или неполную информацию, что затрудняет проверку налоговыми органами подлинности операций и выявление возможных схем уклонения от уплаты налогов. Решение этих проблем требует реализации мероприятий по совершенствованию практики контроля за деятельностью налогоплательщиков, участие которых в проверках контрагентов и налоговом контроле.

Ключевые слова: налог, бюджетная политика, бюджет, налоговое администрирование, проверка контрагентов, мониторинг, деятельность, налогоплательщики, хозяйствующие субъекты, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые льготы, налоговая ставка.

**ANALYSIS OF THE PRACTICE OF CHECKING COUNTERPARTIES IN MONITORING
THE ACTIVITY OF TAXPAYERS IN OUR COUNTRY**

Ismailov Bobir Salomovich

*Independent student of
Toshnet State University of Economics*

Abstract. The article states that by improving the practice of checking counterparties and monitoring the activities of taxpayers, tax authorities can identify possible tax evasion cases, ensure fair taxation, and ultimately increase the overall efficiency of the tax system. Taxpayers may provide incorrect or incomplete information, which makes it difficult for tax authorities to verify the authenticity of transactions and identify possible tax evasion schemes. Solving these problems requires the implementation of measures to improve the practice of monitoring the activities of taxpayers, whose participation in the audit of counterparties and tax monitoring.

Key words: tax, budget policy, budget, tax administration, checking of counterparties, monitoring, activity, taxpayers, business entities, tax reporting, tax revenues, tax benefits, tax rate.

Кириш. Мамлакатимизда контрагентларни текшириш ва солиқ тўловчилар фаолиятини назорат қилиш амалиёти солиқ қонунчилигига риоя этилишини таъминлаш ва солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг олдини олишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Мазкур мақолада контрагентларни текшириш ва солиқ тўловчилар фаолиятини

назорат қилиш амалиёти билан боғлиқ асосий масалаларни ўрганади ва ушбу амалиётни такомиллаштириш муҳимлигини таъкидланади. Бундан ташқари, солиқ органлари томонидан олдинги йил учун даромадлари йиллик молиявий ҳисобот маълумотларига кўра камида беш миллиард сўмни ташкил этган юридик шахслар-

да солиқ мониторингини ўтказиш тартибини такомиллаштириш янада кучайди. Солиқ органлари контрагентларни текшириш ва солиқ тўловчилар фаолиятини назорат қилиш амалиётини такомиллаштириш орқали уларнинг мумкин бўлган солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳолатларини аниқлаш, адолатли ва адолатли солиққа тортишни таъминлаш ва пировардида солиқ тизимининг умумий самарадорлигига ҳисса қўшиш имкониятларини ошириши мумкин.

Адабиётлар шарҳи. Мавзу доирасида асосий ўрганилувчи солиқ тўловчилар фаолиятини назорат қилишда нисбатан берилган таърифларга батафсил тўхталсак.

Л.И.Кофлер Ю.П.Кашириналар солиқ назоратини солиқ тизими фаолиятининг муҳим шартли солиқ текширувлари орқали амалга ошириладиган самарали механизм деб ҳисоблайди. Ушбу олимларнинг ёндошувида “солиқ текшируви солиқ органининг солиқлар ва бюджетга бошқа мажбурий тўловларнинг тўғри ҳисобланиши, ўз вақтида ва тўлиқ тўланиши (ўтказилиши) устидан назорат ҳаракати, бу жараёнда солиқ назорати натижасида олинган ҳақиқий маълумотлар солиқ органларига тақдим этилган солиқ декларацияси маълумотлари билан таққосланадиган иқтисодий механизмдир[1].

Н.Шестакованинг илмий қарашлари бу борада анчайин ўз аҳамиятига эга. Ушбу олим солиқ назоратига таъриф бериб уни: “солиқ интизомига риоя этилишини текшириш, солиқ ҳуқуқбузарликларининг максимал сонини аниқлаш ва профилактика чораларини кўриш имконини берувчи техника ва усулларни ўз ичига олган солиқ қонунчилигининг бажарилишини назорат қилиш соҳасидаги ваколатли давлат органларининг махсус, профили ҳаракатлари мажмуидир” [2]. Рискларни бошқариш жараёни (Compliance Risk Management process): Солиққа риоя қилиш хавфини мунтазам равишда аниқлаш, баҳолаш, тартиблаш ва даволаш бўйича тизимли жараён[3]. З.Н.Курбанов, Ш.Н.Ғафоров ўз тадқиқотларида: “Янги таҳрирдаги Солиқ кодексида, солиқ назорати ўтказишнинг янги тартиби жорий этилмоқда, у солиқ органларига камерал, жойига чиққан ҳолда текшириш ва солиқ аудитини ваколатли орган билан келишилмасдан таҳлика-таҳлил дастури асосида амалга ошириш ҳуқуқини беради”[4]. Иқтисодий жараёнларнинг хилма-хиллиги иқтисодий хавфлар турларининг хилма-хиллигини белгилайди.

Иқтисодий фаолият соҳасига гуруҳлаш мезонларини қўллаган ҳолда улар тижорат, молиявий, банк, суғурта таваккалчиликлари ва бошқаларни аниқлайдилар. Ҳозирги кунда илмий ва амалий фаолиятда улар мустақил равишда иқтисодий хатарлар сифатида солиқ хатарлари ҳақида кўпроқ гапира бошладилар. Асар муаллифлари ҳам иқтисодчилар, ҳам юристлар-

дир[5]. А.К.Покровский кўриб чиқиш учун хавфнинг таркибий хусусиятларини таклиф қилади: хавф, хавфга мойиллик, хавфга сезгирлик (заифлик), бошқа хавф-хатарлар билан ўзаро таъсир қилиш, хавф ҳақида мавжуд маълумотлар, хавф миқдори, хавф билан боғлиқ харажатлар (харажатлар), ўзига хослик хавфлар[6]. И.О.Логинова корхона хатарлари турларини иқтисодий фаолият соҳалари бўйича таснифлайди, ташқи ва ички муҳит корхона билан боғлиқ хавфларни таъкидлайди. Ташқи муҳитнинг хавфларига иқтисодий, сиёсий, экологик, бозор, саноат; ички муҳит хавфларига - ишлаб чиқариш, менежмент, маркетинг ва логистика, молиявий, инвестиция, инновацион, экологик ва иқтисодий[7]. Жумладан, шведиялик иқтисодчи олим К.Ф.Бескер томонидан хуфиёна иқтисодиётнинг ўзига хослиги, норасмий иқтисодиёт бозор иқтисодиётининг назорат қилиб бўлмайдиган қисми эканлиги таъкидланиб, улар рағбатлантиришнинг бошқа шакллари асосан товарлар ишлаб чиқаришлари ва хизматлар кўрсатишларини маълум қилган [8].

А.Э.Богданова суд қарорлари учун солиқ таваккалчилигининг беш таснифини таклиф этади:

- иқтисодий асослилик: қарам контрагентлар ёки компаниялар гуруҳининг фаолияти;
- иқтисодий имкониятдан маҳрум бўлган операцияларни амалга ошириш; компаниянинг харажатлари тегишли фаолиятни амалга оширишга ва даромад олишга йўналтирилмаган;
- тегишли текшириш: солиқ имтиёзларини асоссиз деб тан олиш; контрагентларни текширишнинг йўқлиги;
- бизнес мақсади: солиқ имтиёзларини бизнес мотивларидан маҳрум бўлган операциялар натижасида асоссиз деб тан олиш;
- битим нархи: бозорга мос бўлмаган нархларда битимлар; солиқ базасини имтиёзли компанияларга ўтказиш. Трансакцион битим тузиш усуллари: солиқ тўловчи ўзаро боғлиқ бўлган бир қатор битимлар тузиш орқали солиқларни минималлаштириш учун фуқаролик ва солиқ қонунчилигидаги ҳуқуқлардан фойдаланади[9].

Тадқиқот методологияси. Мақолани ёзишда индукцион йўналиш танлаган бўлиб, илмий билишнинг диалектик, таҳлил, мантиқийлик ва тарихийлик каби усуллар орқали муаммони очиб беришга ҳаракат қилинган. Тадқиқот муаммоси турли солиқ тўловчилар фаолиятини назорат қилишда контрагентларини текшириш амалиётида қонунчиликдаги ўзгаришлар таҳлилини такомиллаштиришни мавжуд умумий ҳолатларни кузатиш орқали қўйилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 30 октябрдаги “Яширин иқтисодий қисқартириш ва солиқ органлари фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6098-сон Фармони қабул қилинган. Мазкур фармон билан мамлакатимизда яширин иқтисодий даражасини пасайтириш, тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун, шу жумладан тартибга солиш ва маъмурий юкни камайитириш ҳисобига тенг рақобат шароитларини яратиш, солиқ қонунчилиги талабларига риоя қилиш тартиб-таомилларини автоматлаштириш ва унинг тартибини соддалаштириш мақсадида қабул қилинган. Фармони 15-бандига асосан, Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги таркибида - Яширин иқтисодий таҳлил қилиш бошқармаси ташкил этилсин, таҳлиллар ўтказиш ва яширин фаолият даражаси юқори бўлган иқтисодий соҳаларини аниқлаш унинг асосий вазифалари этиб белгиланган.

Шунингдек, Солиқ қўмитаси таркибида эса солиқ назорати департаменти ташкил этилсин, юридик ва жисмоний шахслар томонидан солиқ қонунчилигига риоя этилишини назорат қилиш, қўшилган қиймат солиғи билан боғлиқ фирибгарлик схемаларини аниқлаш ва агрессив солиқ режалаштиришга қарши курашиш унинг асосий вазифалари этиб;

2021 йил 1 июлдан бошлаб махсус таркибий бўлинма ташкил этилсин, солиқ ҳуқуқбузарликларининг олдини олиш ва аниқлаш, шунингдек, қўшилган қиймат солиғи занжирини шакллантиришда контрагентлар ўртасида ҳисоб-китобларни таҳлил қилиш унинг асосий вазифалари этиб белгиланди.

Молия вазирлигида – яширин иқтисодий қисқартириш ишларини ташкил этиш бўлими тузилсин, унга Махсус комиссиянинг ишчи органи вазифалари ҳам юклатилди. Солиқ органлари контрагентларнинг ҳуқуқий асосда фаолият юритаётган қонуний шахс эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун уларнинг рўйхатга олиниши ва ҳуқуқий ҳолатини текширади.

Контрагентларнинг молиявий ҳисоботлари ва молиявий кўрсаткичлари уларнинг молиявий ҳолатини баҳолаш, ҳар қандай номувофиқликларни аниқлаш ва солиққа риоя қилмаслик хавфини баҳолаш учун таҳлил қилинади. Солиқ органлари томонидан солиқ тўловчилар ва уларнинг ҳамкасблари ўртасидаги операцияларни солиққа тортиш мақсадида тақдим этилган маълумотларнинг тўғрилиги ва тўлиқлигини текшириш учун текширади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 14 августдаги “Қўшилган қиймат солиғи ҳамда чет эл юридик шахслари билан боғлиқ солиқ маъмурчили-

гини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 489-сон қарори қабул қилинди. Мазкур қарор билан солиқ суммасини қоплашни рад этишни (тўлиқ ёки қисман) ўз ичига олган қарор қуйидаги ҳолатларда қабул қилиниши белгиланди:

солиқ суммасини ҳисобга олиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар мавжуд бўлмаганда;

товарлар (хизматлар) харид қилинишида ҳисобварақ-фактуралар электрон ҳисобварақ-фактураларнинг ахборот тизимида расмийлаштирилмаганда;

солиқ тўловчи томонидан реализация қилинган товарлар (хизматлар) бўйича ҳисобварақ-фактураларни расмийлаштириш тўлиқ электрон ҳисобварақ-фактураларнинг ахборот тизими орқали амалга оширилмаганлиги аниқланганда;

ҳуқуқни суиистеъмол қилиш, қалбаки ёки кўзбўямачилик учун битимлар тузиш (операциялар амалга ошириш) орқали солиқни тўламаслик ёки тўлиқ тўламаслик ҳолатлари аниқланганда;

ҳуқуқни суиистеъмол қилиш, шу жумладан, солиқ тўловчи томонидан ҳисобга олинмаган солиқ суммасини қонунга хилоф равишда ошириш ёки тўланадиган солиқ суммасини камайитириш схемаларининг қўлланиши натижасида асосиз солиқ нафи олинганлик ҳолатлари аниқланганда;

солиқ тўловчи томонидан иқтисодий мазмунига мос келмайдиган хўжалик операциялари ҳисоботда акс эттирилиши ва (ёки) контрагентни танлашда лозим даражада эҳтиёткорлик қилиш бўйича мажбурият бажарилмаслиги натижасида асосиз солиқ нафи олинниши ҳолатлари аниқланганда;

солиқ тўловчи томонидан амалга оширилган битим (операция)нинг асосий мақсади солиқ суммасини тўламаслик (тўлиқ тўламаслик) ва (ёки) ҳисобга олиш бўлган ҳамда битим (операция) бўйича мажбурият солиқ тўловчи билан тузилган шартноманинг тарафи бўлмаган шахс ёки битимни (операцияни) бажариш мажбурияти шартнома ёки қонун бўйича юклатилмаган шахс томонидан бажарилган ҳолатлар аниқланганда;

битимлар (операциялар) ҳақиқий эмас ва тадбиркорлик фаолияти доирасида даромад олишга қаратилмаган ёки (ва) иқтисодий жиҳатдан ўзини оқламаган деб топилганда;

солиқ тўловчи томонидан сўралган ҳужжатлар тақдим этилмаган ёки сохта ҳужжатлар тақдим этилганда, шунингдек, ҳудудни, ишлаб чиқариш, омборхона, шу жумладан, солиқ тўловчи даромад олиш учун фойдаланадиган ёки солиқ солиш объектларини сақлаш билан боғлиқ жойларни кўздан кечиришга, сайёр солиқ текширувини ўтказишга тўсқинлик қилинганда;

солиқ тўловчи ва унга товарларни (хизматларни) етказиб бериш бўйича операциялар кетма-кетлигида иштирок этган контрагентлар томонидан қўшилган қиймат солиғи ҳисобланмаганда (тўлиқ ҳисобланмаганда);

ҳисобга олиш ҳуқуқини берувчи товарлар (хизматлар)ни харид қилиш ва сотиш бўйича операциялар кетма-кетлигида иштирок этган етказиб берувчиларда (контрагентларда) ушбу товарларнинг қонуний келиб чиқишини тасдиқловчи ҳужжатлар мавжуд бўлмаганда;

солиқ тўловчи томонидан асоссиз солиқдан наф олинишига олиб келадиган, товарларни (хизматларни) етказиб бериш занжиридаги битимлар (операциялар) иштирокчи шахсларнинг ўзаро боғлиқлиги (ҳуқуқий, иқтисодий ва бошқа назорат остидаги) аниқланганда қабул қилинади.

Бундан ташқари, мижознинг экспедиторлик топшириғини бажараётган экспедитор транспорт-экспедиторлик хизматларини кўрсатиш шартномасини бажариш бўйича ташувчилардан ва бошқа контрагентлардан олинган ҳисобварақ-фактураларни мижозга ўзининг номидан қайта тақдим этади. Бунда у ташувчилар ва контрагентларнинг ҳисобварақ-фактураларида кўрсатилган кўрсаткичларни акс эттиради. Экспедитор ушбу ҳисобварақ-фактураларни Сотиб олиш реестри ва Сотилган реестрларида рўйхатдан ўтказмаслиги белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 22 сентябрдаги “Солиқ тўловчиларни ҳисобга олишни янада такомиллаштириш ва қўшилган қиймат солиғининг ўрнини қоплаш тартибини соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 595-сон қарори. Ушбу қарор интизомли солиқ тўловчилар фаолиятини қўллаб-қувватлаш, инсон омилининг таъсирини чеклаш орқали қўшилган қиймат солиғини бошқариш тизимини такомиллаштириш, барча хўжалик юритувчи субъектлар учун тенг рақобат шароитларини яратиш, солиқ хавфи юқори даражада бўлган контрагентлар билан операцияларни (битимларни) амалга оширишни чеклаш бўйича профилактика чораларини кўриш мақсадида қабул қилади. Қўшилган қиймат солиғи тўловчиларини қайта махсус рўйхатдан ўтказиш тартиби белгиланиб, юридик шахснинг номи, якка тартибдаги тадбиркорнинг фамилияси, исми ёки отасининг исми ўзгарган тақдирда қўшилган қиймат солиғи тўловчиси қайта махсус рўйхатдан ўтказилади. Қўшилган қиймат солиғи тўловчисини қайта махсус рўйхатдан ўтказиш, қўшилган қиймат солиғи рақами ўзгаришига олиб келмайди ва солиқ тўловчининг ўзи ҳамда унинг контрагентлари томонидан қўшилган қиймат солиғининг ҳисоблаб чиқарилишига таъсир қилмаслиги белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 10 мартдаги “Трансферт нархини белгилашда солиқ назоратини ва норезидентларнинг солиқ солиш маъмуриятчилигини тартибга солувчи айрим қонунчилик ҳужжатларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 111-сон қарори қабул қилинди. Қарор билан солиқ тўловчи томонидан ташқи савдо шартномаларига нисбатан нархни белгилаш тўғрисидаги битимни тузиш (ўзгартириш) ҳақида Солиқ қўмитасига ариза бериш халқаро шартномаларда кўзда тутилган ўзаро келишув тартибларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши, шу билан бирга, хорижий контрагент бир вақтнинг ўзида чет давлат ваколатли органга ариза бериш ҳамда аризада келтирилган шаклга мувофиқ солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали электрон шаклда тақдим этилиши белгиланди. Агар солиқ тўловчи томонидан Солиқ қўмитасига ташқи савдо шартномаларига нисбатан нархни белгилаш тўғрисидаги битимни тузиш (ўзгартириш) ҳақидаги ариза тақдим этилмаса ҳамда бундай битимнинг иккинчи томони (солиқ тўловчининг контрагенти) хорижий давлат ваколатли органига Солиқ қўмитаси иштирокида нархни белгилаш тўғрисидаги битимни тузиш мақсадида шундай аризани тақдим этган бўлса, Солиқ қўмитаси солиқ тўловчи томонидан ариза берилгунга қадар ўзаро маслаҳатлашувни амалга ошириш имконияти йўқлиги тўғрисида ваколатли органни хабардор қилади. Солиқ тўловчи томонидан Солиқ қўмитасига ариза берилган санада солиқ тўловчининг контрагенти хорижий давлатда Солиқ қўмитаси иштирокида нархни белгилаш тўғрисидаги битимни тузиш мақсадида шундай ариза берган бўлса, солиқ тўловчи бу ҳақда Солиқ қўмитасини ёзма равишда хабардор қилади. Солиқ тўловчи хорижий давлатда нархни белгилаш тўғрисидаги битимни тузиш жараёни доирасида солиқ тўловчининг контрагенти томонидан хорижий давлат ваколатли органига берилган барча ҳужжатларни (маълумотларни) Солиқ қўмитасига тақдим этиши назарда тутилди.

Бугунги кунда солиқ органлари контрагентлар билан боғлиқ қўшимча маълумотларни тўплаш ва ўзаро текшириш учун Адлия вазирлиги ва Божхона қўмитаси каби бошқа тегишли давлат органлари билан ҳамкорлик қилиб келмоқда. Бундан ташқари, Ўзбекистонда контрагентларни текшириш амалиёти кўпинча хавфхатарга асосланган ёндашувга амал қилади, бунда асосий эътибор юқори хавфли секторлар ёки транзакцияларга, шунингдек, қоидабузарлик тарихи бўлган шахсларга қаратилади.

Бугунги кунда мазкур йўналишларда қилинаётган ишларни кўриб чиқсак. Харажатларни сунъий равишда ошириб доимий зарар билан фаолият юритиш бўйича таҳлил қилинган-

да 2021 йилда 42507,0 млрд.сўм айланма амалга оширган 14699 та корхоналар солиқ ҳисоботларида 7471,4млрд сўм зарар кўрсатган. Жумладан, 2260 та қурилиш корхоналари томонидан 10686,0 млрд.сўмлик товар айланмасини амалга оширган бўлсада, солиқ ҳисоботларида 3138 млрд.сўм зарар кўрсатган. Мисол учун: “Umid building” МЧЖ 8,4 млрд.сўмлик товар айланма амалга ошириб, солиқ органларига тақдим этган солиқ ҳисоботларида 43,4млрд.сўмлик зарар кўрсатган. Бунини ечими сифатида ушбу корхоналар фаолияти солиқ органларининг доимий назоратига олиниб, амалга оширилган ишлар, жумладан сунъий равишда зарар билан фаолият юритиш ҳолатлари бўйича ОАВда ахборот бериб бориш. Давлат харидлари жараёнида иштирокчиларни баҳолашда инobatга олиш ҳамда банк кредитларини ажратилишида текшириш зарурдир. Соҳа бўйича ўртача солиқ юки ва рентабеллик даражаси кўрсаткичларини ҳисоблаб чиқиш ва қўмитанинг расмий сайтида эълон қилиб бориш. Бунда, солиқ юки ва рентабеллик даражаси кўрсаткичлари соҳа учун ҳисоблаб чиқилган ўртача кўрсаткичлардан кескин фарқ қилган тадбиркорлик субъектларига солиқ назорати тадбирларини тайинлаш лозим бўлади. Уй-жойлар реализациясини кўрсатмаслик, ёки ҳақиқий нархини пасайтирган ҳолда реализациясини ҳисоботларда экс эттириш. Жорий йил якуни бўйича ўтказилган таҳлилларда 147та қурилиш корхонаси томонидан 1 138та объект бозор нархидан паст нархда реализация қилинганлиги натижасида давлат бюджетига 71,0

млрд.сўм солиқлар ҳисобланмасдан қолган. Юридик шахслар томонидан уй-жойлар бўйича инвестиция ва олди сотди шартномаларини фақатгина электрон шаклда тузиш ва солиқ органларида рўйхатдан ўтказиш тартибини жорий этиш, бунда:

- сотиб олувчининг нақд пул ва пул кўчириш шаклидаги тўлови, ҳамда қурилиш моллари кўринишидаги кирими бўйича сотувчининг кирим ҳужжати мазкур шартномага бириктирилиши/интеграция қилиниши шарт;

- нотариус идоралари олди-сотди операцияларни фақатгина электрон шартномалар асосида расмийлаштиради ҳамда кирим қилинган пул ва товарлар қиймати йиғиндиси шартнома қиймати ҳисобланади.

Хулоса ва таклифлар. Солиқларни ундириш самарадорлиги ва самарадорлигини ошириш учун солиққа тортиш тартибини доимий равишда такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бу хатоларни камайтириш, қоғозбозликни камайтириш, солиқ тўловчиларга солиқ мажбуриятларини бажаришда қулай ва самарали йўл очиш имконини беради. Бундан ташқари, махсус ишонч телефонлари ёки онлайн қўллаб-қувватлаш платформаларини ташкил этиш солиқ тўловчиларга солиқ масалалари бўйича ёрдам ва тушунтиришлар олиш имконини беради. Юқори хавфли ҳудудларга эътибор қаратиш ва мақсадли ижро чораларини амалга ошириш орқали солиқ органлари қонунбузарликларнинг олдини олиши ва барча солиқ тўловчилар учун тенг шароит яратиши мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси –Тошкент: Фафур Ғулом нашриёт уйи 2020. - 640 б.
2. Кофлер Л.И., Каширина Ю.П. Налоговые проверки: виды, порядок проведения и оформления результатов. Территория науки. 2017. № 1.
3. Шестакова Н.Н. Налоговые проверки в системе налогового контроля. Социально-экономический и гуманитарный журнал Красноярского ГАУ. 2018. №1.
4. Risk management guide for tax administrations. Fiscalis risk analysis project group (financial code: fpg/11) version 1.02 European Commission's Taxation and Customs Union Directorate General. (February 2006).
5. Курбанов З.Н., Гаффоров Ш.Н. “Солиқ назоратини ташкил қилишнинг назарий масалалари”. “Логистика ва иқтисодиёт” илмий электрон журнали, 2020 йил №2-сон, 71 бет.
6. Щекин Д.М. Налоговые риски и тенденции развития налогового права; Цыркунова Г.А., Мигунова М.И. Налоговые риски: сущность и классификация.
7. Покровский А.К. Риск-менеджмент на предприятиях промышленности и транспорта: учеб. пособие / А. К. Покровский. М.: Изд-во Кнорус, 2011. 160 с.
8. Логинова И. О. Оценка рисков промышленных предприятий: методический подход: автореф. дис. канд. экон. наук / И. О. Логинова. Новосибирск: Изд-во Новосиб. гос. техн. ун-та, 2006. 22 с.
9. Kristina F.V. The Informal Economy march 2004. Шведский Международный агентство сотрудничества развития SE-105 25 Стокгольма Швеция.
10. Богданова А.Е. Совершенствование управления налоговыми рисками, обеспечивающего экономического роста предприятия. / А.Е.Богданова. // Науч. тр. Вольного экон. общ-ва России. 2013. Т. 172. С. 417-426.
11. Нормурзаев, У. (2021). Пути эффективного использования налоговых льгот для поддержки предпринимателей. Экономика и инновационные технологии, (4), 355–362. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11954
12. Нормурзаев У. (2023). Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида молия бозорининг долзарб муаммолари тадбиркорликни тенг рақобат шароитларини яратиш ҳамда яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш йўлари. Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка, 88–89. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/financial-market-growth/article/view/19032>
13. Нормурзаев, У. (2023). Солиқ имтиёзлари бериш тартибини такомиллаштириш масалалари. Iqtisodiyot Va ta'lim, 24(1), 334–339. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a51
14. Нормурзаев, У. (2023). Яширин иқтисодиётни камайтиришда солиқ органларининг аҳамияти. Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil, 1(2), 215–221. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/66>